

LOLA BAÑON

L'esclat islamista

L'herència esquerrana i nacionalista de l'islamisme polític: una història de gihad i parlaments

El 1968 fou un any d'abaltiment en el món àrab. En tota la diversitat política, geogràfica i cultural que abasta la línia del Magreb fins al Pròxim Orient, s'estenia una atmosfera antiimperialista i una indignació feridora per la humiliació en la guerra del 1967 contra Israel.

El Maig francès era la imatge d'una joventut que plantava cara a l'autoritat, una generació criada en la recuperació després de la cruenta Segona Guerra Mundial que reclamava veu, llibertat i, per tant, un espai polític. Els estudiants i obrers francesos cantaven l'eslògan «Sigueu realistes: demaneu l'impossible», però l'amargor dels àrabs els privava d'ubicar-se en la utopia: el Maig del 68, a la zona no feia encara un any que els exèrcits d'Egipte, Jordània, l'Iraq i Síria havien caigut doblegats davant els hebreus.

Allò va ser un desastre bèl·lic que suposava l'ocupació total de la Palestina històrica, una galtada moral als poders nacionalistes de l'època i a unes poblacions que tornaven a reviure la impotència que va provocar la Nakba palestina vint anys arrere, el 1948. La guerra del 1967 va destruir tres quartes parts de l'aviació egípcia i donà a Israel una comoditat territorial que li permetia tenir a prop qualsevol capital àrab. Així, per als àrabs les revolucions pivotaven al voltant del somni d'uni-

Lola Bañon Castellón és periodista, doctora en Comunicació i professora de Periodisme a la Universitat de València. Ha desenvolupat una àmplia tasca com a periodista i analista especialitzada en el Pròxim Orient i el Mediterrani. Fou membre dels serveis informatius d'RTVV i és autora, entre altres, de *Palestinos* (Planeta, 2002). A hores d'ara és directora de la Fundació Assembla de Ciutadans i Ciutadanes del Mediterrani (FCM)

tat i resistència com a camí per a alliberar Palestina. Per a ells, la inspiració va venir de París, però també dels moviments esquerrans de la Xina i el Vietnam. Els soviètics no podien ser un referent emocional; els àrabs tenien molt en compte que l'URSS havia donat suport a la creació de l'Estat d'Israel i, per tant, a l'expulsió de milers de palestins.

El món àrab, en aquells moments de la vergonya, tenia un líder en Nasser, el president egipci que conduïa amb convicció i carisma la idea d'un nacionalisme que compartien totes les nacions de la zona. De fet, va intentar una confederació àrab que, des del 1958 fins al 1961, va unir Egipte, Síria i també durant un temps el Iemen.

La derrota del 1967 va comportar l'inici del seu compte arrere personal, que culminaria amb la seua mort sobtada, tres anys més tard, d'un infart de miocardi.

PEDRES EGÍPCIES CAP A VALÈNCIA I ISLAMISTES A LA PRESÓ

Mentre es patia l'estat de foscor col·lectiva que va portar la desfeta bèl·lica, Nasser mantenia la gran campanya de rescat del patrimoni dels temples d'Abu Simbel, l'operació més gran de salvament arqueològic de tots els temps, el més grandios projecte d'excavacions de la història. Nasser no abandonava la idea de construir el mite d'un Egipte capaç d'assentar els fonaments que desitjava per a aplegar al seu voltant tot el món àrab.

Mentre que a París els revolucionaris començaven a preparar-se, el carismàtic líder egipci donava a Espanya el temple de Debod en senyal d'agraïment al país que li havia donat suport en aquesta empresa. Els centenars de blocs de pedra en què es va dividir viatjaren des d'Alexandria fins al port de València, des d'on van ser transportats en desenes de camions a Madrid.

Però aquestes fastuoses operacions arqueològiques corrien paral·leles a onades de repressió contra la dissidència.

L'any 1968 marca també el moment de la contestació al carrer per part grups d'estudiants contra el govern de Nasser. El focus de la protesta va ser la Facultat d'Enginyeria d'Alexandria i aquells esdeveniments serien els primers d'un rebuig col·lectiu adreçat a qui era pocs mesos abans algú incontestable a tot Egipte.

Des de feia temps, les presons egípcies s'havien anat omplint de militants de la confraria dels Germans Musulmans, i el seu líder, Said Qtob, va ser executat juntament amb altres companys sota l'acusació de conspiració i de preparar l'assassinat de Nasser.

Qtob pensava que la decadència de les societats musulmanes s'havia produït per l'allunyament de l'islam i que havia d'arribar una revolució que enderrocara els governs que havien fet caure en desgràcia el món àrab. Aquesta conclusió tan

potent s'anava endinsant en el cor de molta gent, però llavors encara les esquerres ocupaven una part important de l'imaginari polític dels àrabs, i líders com Nasser es permetien, per exemple, fer discursos en públic contra el vel.

EL 68 I LES CONSPIRACIONS DELS LIDERS ÀRABS

França era per als àrabs una potència colonial que havia donat suport a la creació de l'Estat d'Israel i també formava part de l'aliança tripartida que el 1956 va atacar Egipte per la decisió de nacionalitzar el canal de Suez. Van ser anys molt intensos: el 1962 acabava la guerra en què Algèria havia guanyat la independència. Però després de la guerra del 1967, Charles de Gaulle va tenir una posició proàrab que li va procurar moltes simpaties entre els musulmans.

Als campus universitaris del Magreb i el Pròxim Orient, els estudiants polititzats en l'esquerra radical estaven al corrent dels successos a França i van fer una adaptació de la contestació a les seues circumstàncies: la revolta al món àrab anava dirigida contra Israel, que s'havia apoderat de tots els territoris palestins després de la guerra del 1967, i contra els règims, als qui acusaven de no haver sabut evitar la gran humiliació de la derrota.

A les universitats franceses, al Maig del 1968 hi havia molts estudiants àrabs de la francofonia, especialment de Tunísia, el Líban, el Marroc i Algèria. Les idees de suport a la classe obrera i de rebuig de les estructures tribals i de classe arrelaren en aquests col·lectius. Però altres missatges del Maig del 68, com per exemple els referits a la igualtat entre sexes i la llibertat sexual, no tenien ressò en aquelles societats. Quan els carrers de París es van omplir de revolucionaris, va haver-hi un jove tunisià testimoni d'excepció: Ganouçchi, que després seria la figura indiscutible d'Ennahda, va viure al carrer l'esperit de canvi mentre li arribaven notícies de les rebel·lions amb què havia de bregar el president Bourguiba. Ganouçchi era aleshores el secretari general de l'Associació d'Estudiants Musulmans, i amb el temps —gran part del qual va viure a l'exili— va esdevenir l'autor d'una bona part del cos ideològic dels islamistes tunisians.

També en aquell temps, Moammar al-Gaddafi, que havia viscut el 68 a Líbia, havia creat en la clandestinitat un moviment d'oficials i, a més de desenvolupar la seua carrera militar, va passar els mesos següents preparant el colp d'estat que va encapçalar i que va posar fi a la monarquia del rei Idris, al setembre del 1969.

A Síria, Hafiz al-Assad, que era ministre de Defensa després del colp d'estat que va protagonitzar al costat de un grup de membres del Baas, en els temps del Maig francès va decidir començar a preparar una operació semblant, de la qual ell era el gran líder. Es va convertir en president l'any 1971.

El palestí Yasser Arafat, per la seua part, posava els fonaments de la seua fama internacional després de la batalla d'Al-Karamé, a Jordània, on els israelians acabaren retirant-se després de la intervenció dels jordans. Un suport a la seua figura pública després de la derrota massiva dels àrabs en la Guerra dels Sis Dies. Eren moments de convulsions i de personalitats molt potents.

EL MOMENT DE L'ESQUERRA ALS PAÏSOS ÀRABS

Al novembre del 1967 es va proclamar la República Popular i Democràtica del Iemen (Iemen del Sud), regida per un front d'alliberament nacional que havia combatut els britànics des del 1963. Al juny del 1969, un any després del Maig del 68, van ser els marxistes els qui van tenir a les mans el comandament de la recent nascuda república.

El nou èxode dels palestins i l'ambient de catàstrofe moral va estimular noves ànsies de rebel·lió. Els àrabs no sols miraven a Europa; també tenien els referents de la revolució cultural de la Xina del 1966 i del moviment d'alliberament nacional vietnamita.

Al món àrab, el dol per la derrota del 1967 va accelerar la tendència envers la radicalització de l'esquerra, *al-Jassar al-Jadid*, «la nova esquerra». A diferència dels moviments esquerrans francesos on hi havia joves marxistes-leninistes o comunistes revolucionaris, les noves esquerres àrabs no naixen com a branques del comunisme, sinó del nacionalisme. Per als àrabs, la descolonització i la recuperació de la Palestina perduda estava en el centre del seu cor ideològic.

La derrota del 1967 va provocar canvis profunds en els projectes polítics de l'Orient Mitjà i el Magreb. EL Moviment dels Nacionalistes Àrabs (MNA) va créixer en l'amalgama de marxisme i nacionalisme, en una estructura que tenia membres en diversos països, però en la qual els palestins n'eren el motor fonamental, i els àrabs cristians els eixos principals: l'MNA va germinar amb la inspiració de les idees de Constantin Zureik, un siríà cristià, professor de la Universitat Americana de Beirut, que connectà amb Georges Habache, palestí cristià que estudiava medicina al Líban. Amb ells, Wadi Haddad, un refugiat palestí, i Hani al-Hindi, siríà que venia de les falanges del sacrifici àrab (*Kata' eb al-Fida al-Arabi*) que lluitaven contra les milícies sionistes el 1948. L'MNA va estar al Líban, a Síria i lluitant contra els britànics al Iemen; eren simpatitzants de Nasser, però la decepció els va fer repensar l'estratègia que calia seguir.

Quan calfaven motors a França per a la revolta, Habache i Haddad, els dos metges i els dos cristians, van fundar el Front Popular per l'Alliberament de Palestina

al desembre del 1967 amb la idea d'una guerra popular d'alliberament inspirada en un model maoista.

El marxisme és una referència també al Líban, on militants de l'MNA, aplegats al voltant de Mohsen Ibrahim, funden l'Organització dels Socialistes Libanesos el 1969 i, un any més tard, l'Organització d'Acció Comunista al Líban (OACL), símbol de la nova esquerra, en la qual cohabitaven els militants de l'MNA, els seguidors de Socialistes Libanesos, i maoistes i trotskistes. Avui, al segle XXI, de tot això ja no en queda res, però aquesta amalgama de militants de l'esquerra radical fou una de les bases de l'aliança amb Kamal Joumblatt, el líder drus del Partit Socialista Progressista (PSP) i els comunistes en la guerra civil del 1975. Ells formaren el Front Nacional de Resistència Libanesa (Jammoul) del 1982 per a fer front a la invasió israeliana.

Totes aquestes esquerres àrabs teixien una xarxa: l'OACL tenia bones relacions amb els palestins d'Al-Fatah i del Front Democràtic per l'Alliberament de Palestina, l'FDLP, de Nayef Hawatmeh.

Les noves esquerres arrelen també al Magreb i després del Maig 68 hi ha contenció als campus universitaris del Marroc el 1970 i també a Tunísia, on Bourguiba tenia també el seu moviment detractor.

Però les esquerres àrabs es diferencien de les europees en un detall que les distingeix: no és la qüestió obrera sinó la palestina la que s'ha de convertir en l'avantguarda de totes les revolucions a la zona, i per això aquesta és la força que propulsa el naixement de les formacions de l'esquerra radical, la matriu nacionalista àrab i no el comunisme.

L'ocupació israeliana del 1967, que comporta el control total de Cisjordania, Jerusalem Est, Gaza i també el Golan sirí, obliga l'esquerra àrab a prendre una posició estratègica que per a molts va ser dolorosa però necessària: l'allunyament de l'URSS per la seua acceptació del pla de partició de Palestina i el reconeixement de l'Estat d'Israel. Stalin ho va fer per a debilitar els britànics a la zona, però la conseqüència va ser que els partits comunistes es van redefinir al voltant de la qüestió palestina, i això els feu dirigir la mirada al Moviment dels Nacionalistes Àrabs.

El comunisme va quedar afeblit al món àrab per aquesta posició soviètica i també perquè, amb la seua oposició al projecte d'una república àrab unida, es va allunyar de la sensibilitat de molts àrabs que somniaven un discurs unitari que sobrepassara les fronteres i els estats nació dissenyats pel colonialisme.

També a l'Iraq el Partit Comunista va anar minvant pel càstig de Saddam Hussein, que va reaccionar a un atac dirigit contra el seu règim per part d'una escissió radical de la formació. El Baas pràcticament els va fer desaparèixer.

EL NACIONALISME EN LA TRANSICIÓ ENTRE L'ESQUERRA I L'ISLAMISME

El Maig francès tingué un ritme explosiu, una visibilització ràpida i una tornada a la normalitat també previsible. Però, al món àrab, la desfeta de la guerra i l'esperit contestatari confluïren en una sensació evident de descontentament que va obrir cicles de revoltes civils i militars que durarien anys i que anaren evidenciant la pèrdua d'impuls de les esquerres i els revolucionaris àrabs. La falta de consecucions i èxits, i la fatiga de la humiliació diària, van crear un escenari propici per a l'impuls d'un canvi radical a la zona.

En definitiva, la desmoralització per la derrota del 1967 va anar seguida per l'emergència de noves dictadures basades en el partit únic, que utilitzaren la repressió per anul·lar les temptacions revolucionàries. La il·lusió d'una gran unió àrab lliure i poderosa es va acabar dissolent a colps.

És en aquest context social, polític i emocional que va creixent, lentament però inexorablement, la reputació de la confraria dels Germans Musulmans, especialment a Egipte, on va nàixer. Rachid Ganoucci, que havia viscut el 1968 a París, comença a predicar, torna a Tunísia un any després i mentre treballa com a professor en un institut, acaba creant l'MTI (Moviment de la Tendència Islàmica), una iniciativa que li va costar, a ell i als seus companys, la presó. Finalment, passa vint-i-dos anys a l'exili, del qual en va tornar dues setmanes després de la defenestració de Ben Ali, el 2011.

En el món musulmà, l'onada postrevolucionària del Maig del 68 va tenir rèpliques de naturalesa diferent i transversal: la causa palestina era un aglutinador de tots els revolucionaris àrabs i la persistència del nacionalisme àrab era evident, de tal forma que en aquesta confluència de sentiments van sorgir associacions aparentment il·lògiques que difuminaven les fronteres discursives entre els nacionalistes seculars i els islamistes. Arafat i Khomeini es van trobar i, després de la caiguda del xa, el líder palestí, en un inflammat discurs a Teheran, va arribar a dir que després de l'alliberament de l'Iran vindria el de Palestina.

És una particularitat de la història de les últimes dècades al Pròxim Orient la coexistència discursiva en alguns punts dels nacionalistes laics i l'islam polític. Aquestes opcions de pensament conflueixen en el fet de basar una bona part del discurs en la no resolució de la qüestió nacional a la zona i en la defensa de la causa palestina, uns principis irrenunciables que traspuen en la pràctica totalitat del pensament polític de la zona. D'aquesta manera, les diverses modalitats del nacionalisme àrab, des del nasserisme fins al Baas i l'FLN d'Algèria, es van apropiat arguments discursius islàmics en les seues pròpies estructures ideològiques de tendència secular.

D'ací que alguns dels líders islamistes començaren a polititzar-se en els moviments de l'esquerra laica i feren després la transició sense canvis substancials. És el cas de molts dels qui van participar en l'organització de la milícia libanesa de Hezbollah (el Partit de Déu), provinents de l'esquerra.

Cal dir que, als països musulmans, els moviments esquerrans no van gaudir de molta ajuda exterior en el moment d'articular-se, cosa que sí va ocórrer amb les formacions islamistes, que en ocasions van rebre molts diners.

Cal reconèixer, no obstant això, que els islamistes mai van deixar de treballar, en la clandestinitat, a l'exili o fins i tot en un règim de consentiment no declarat, com va ser el cas d'Egipte. Sadat, el successor de Nasser, va rubricar la dissolució del somni nacionalista de Nasser i va fer virar la política exterior cap als Estats Units, tot esborrant la influència soviètica, i amb aquest moviment va aflixar el control sobre els Germans Musulmans.

KHOMEINI I LA REVOLUCIÓ IRANIANA DELS CLERGUES

La firma dels Acords de Camp David el 1978, que van suposar la pau d'Egipte amb Israel, va provocar una altra onada d'indignació. El moviment palestí i una gran part del món àrab ho van viure com una traïció.

Sadat va ser assassinat. En aquest clima, els clergues iranians, que havien sigut fortament polititzats, en la línia de la tradició contestatària del xiisme (branca minoritària al món musulmà però dominant a l'Iran), van moure peça. Un aiatol·là que enviava discursos gravats en cassetts des de l'exili del suburbi francès de Neauphle-le-Chateau, prop de París, feu el pas que injectà energia a les formacions islamistes que havien anat creixent en xarxa al llarg del Pròxim Orient. El 1979, Khomeini va posar fi a catorze anys d'exili i va tornar a l'Iran per a establir-hi una república islàmica. Aquest fet va sacsejar la política internacional.

L'islam polític es va reforçar amb aquest esdeveniment. Khomeini va encapçalar una revolució de masses, un fet insòlit en el món musulmà contemporani.

Una bona part dels termes discursius de l'esquerra clàssica quedaven directament incorporats a la perspectiva islamista. Pocs a Occident s'havien adonat que Khomeini i els seus clergues eren coneixedors i fins i tot estudiosos del corpus marxista. Havien analitzat el concepte d'hegemonia de Gramsci amb profusió i al llarg de la revolució iraniana van integrar un ideari no marxista en el qual feien servir conceptes com ara els de dominació (*ghalaba*) i consciència de grup (*asabiyyah*).

La revolució de Khomeini va trencar la visió del món polaritzat entre els Estats Units i l'URSS, i el seu caràcter islàmic va despertar onades d'admiració en un món musulmà que trobava proximitat i identificació amb els seus valors morals. La

revolució iraniana del 1979 va pavimentar el camí per a l'ascens de les organitzacions islamistes, que assumiren el programa antiimperialista de les esquerres, però afegint-hi el missatge que l'islam sí que és la solució.

Al Líban tingué especial impacte la revolució iraniana i, en tant que moviment d'inspiració xiïta, molts militants de partits d'esquerra d'aquell país van anar trobant una millor oportunitat d'expressió política en el moviment Hezbollah, fundat el 1982, que va aconseguir créixer ràpidament per la seua aferrissada posició contra Israel. Cinc anys més tard, els islamistes palestins fundarien Hamàs.

LA RESISTÈNCIA COM A ELEMENT DE COHESIÓ POLÍTICA

El món musulmà és immens i variat, i aquesta condició no es pot separar de les circumstàncies específiques de cada territori, on els anomenats *al-Ijwan al-Muslimun* (Germans Musulmans) intentaren elaborar les seues alternatives i models, enmig de governs dictatorials i processos colonials. L'islamisme polític no és una ideologia monocolor, i també els seus inicis han sigut plurals i diversos, però si hi ha un concepte que impregna el discurs de l'esquerra laica, els nacionalistes i l'islam polític alhora en el món musulmà és el concepte de resistència: aquest és l'element polític que cohesiona totes aquestes perspectives.

La lluita contra les ocupacions és un combat que està motivat per consideracions nacionals, però també islàmiques. En aquest camí de l'esquerra a l'islamisme a l'Orient hi ha una transició nacionalista, un viatge més polític que no religiós. I és sobre aquest concepte de resistència (*muqawama*) que l'islam polític ha construït la major part de la seua identitat.

D'altra banda, els islamistes han plantejat la denúncia de la pobresa com un resultat de la globalització occidental. Escometre contra les desigualtats i buscar l'harmonia social es considera una forma de resistència, posició que en moltes ocasions ha portat les formacions islamistes a actuar d'una manera molt pràctica.

ARRELS I MOTIVACIONS DE L'ISLAMISME POLÍTIC

No es pot entendre l'islam polític sense considerar la gran frustració al món musulmà pel declivi dels últims segles, després d'haver conformat una civilització immensa. Consideren un cataclisme històric la impotència davant el colonialisme occidental, que els va delinear les fronteres tot creant nacions artificialment i ignorant les realitats locals. Tant és així que els moviments islamistes contemporanis van sorgir amb força, atïats per les conseqüències del postcolonialisme que havien deixat al Pròxim Orient règims corruptes i ineficaços. Al mateix temps, el fracàs del panarabisme i el col·lapse de les iniciatives nacionalistes i de moviments d'esquerra

van facilitar el naixement de la nova alternativa islamista com a promesa de regeneració per a milions de persones.

Els islamistes pensen que les societats musulmanes començaren a entrar en crisi justament perquè hi va haver un declivi moral i espiritual. Però en aquesta caiguda van ser decisius els factors geopolítics: les conquestes dels mongols van destruir molts centres urbans del món àrab que ja mai més van recuperar el mateix nivell.

L'islam polític és un fenomen modern que va cristal·litzar en el període d'entreguerres al Pròxim Orient. I en aquest procés de cristal·lització, la descolonització és l'assumpte polític internacional de rellevància que emmarca el sorgiment de la primera organització amb aquesta orientació: els Germans Musulmans egipcis.

Hassan al-Banna tenia només 22 anys quan va fundar la Confraria el 1928 a la ciutat d'Ismailia. Va beure de les fonts ideològiques de Rashid Rida, Jamal al-Din al-Afghani i Mohamed Abdul, i pretenia preservar la moralitat de l'islam i fer front al proselitisme cristià. Ràpidament, la Confraria es va estendre i, durant els anys següents, formacions considerades com a ramificacions dels Germans Musulmans es van establir a Síria, Palestina, Jordània i el Sudan. Més tard es formaria a Tunísia el Moviment de la Tendència Islàmica.

Fou la causa palestina la que va motivar l'activisme polític exterior dels Germans Musulmans: en la primera revolta palestina, el 1936 enviaren fons i homes per a ajudar els qui anomenaven «germans palestins». Als anys posteriors les onades de violència política se succeïen i en alguns àmbits començaren a produir-se acusacions contra alguns membres de la Confraria. Al-Banna va morir assassinat el 1949.

L'intent d'assassinat de Gamal Abdel Nasser, a Alexandria, l'octubre de 1954 —executat, sense èxit, per un obrer radicalitzat que havia sigut cooptat per un advocat membre dels Germans Musulmans— fou l'espoleta que va comportar penes de mort per a part de la direcció de la Confraria i penes de presó per a centenars de germans, sumint l'organització en l'ombra política durant dècades.

Tanmateix, continuaren fent un esforç extraordinari i al llarg de molt de temps treballaren en la clandestinitat. No eren legals però sí tolerats i feien tasques d'assistència social, especialment als barris més pobres. L'ocultació va fer també que molts germans decidiren viatjar a l'estranger, especialment als països del Golf on eren ben rebuts.

Molts s'instal·laren a l'Aràbia Saudita i pogueren continuar desenvolupant el seu treball, que incloïa la preparació de l'expansió de la seua ideologia als altres països musulmans. Molts d'ells, amb el temps, tornaren a Egipte radicalitzats després del contacte amb el wahhabisme i els imams radicals.

Tunísia va ser l'altre país on l'activitat islamista va ser intensa, fins al punt que en les dues presidències del període postcolonial les autoritats intentaren frenar-los: Bourguiba arribà a reduir la universitat i la mesquita *Al Zaituna* a una institució modesta i va prohibir el vel als llocs de treball. El seu successor, Ben Ali, n'autoritzà la reobertura però mantingué les limitacions a les seues activitats.

La ràpida expansió del moviment islamista a la fi dels anys setanta a Tunísia es produeix en el context d'un gran sentiment d'alienació per algunes capes de la població tunisiana, més desfavorides, que veien amb recel un procés d'uropeïtzació a través de l'aplicació de mesures polítiques destinades a reduir el pes de la religió, tals com l'eliminació de tribunals de la *sharia*. En aquesta atmosfera va nàixer en aquella època la revista *Al Marifa* on s'hi abocaven opinions sobre la discriminació que patia l'islam en la seua pròpia terra. La universitat *Al Zaituna* s'havia convertit en un focus difusor de l'islamisme i altres influències van provenir dels estudiants que retornaven a Tunísia després d'haver mantingut contactes amb els Germans Musulmans. En aquell moment emergeix a Tunísia una classe acomodada que estava en contacte amb Europa, unes maneres de vida que segons molts islamistes estaven en confrontació amb el substrat social i cultural del país. Es va constituir en aquesta època el Moviment de la Tendència Islàmica (MTI), però quan Bourguiba va iniciar una tímida obertura arran de la qual es formaren certs partits, als seus integrants, en canvi, se'ls van tancar les portes i molts islamistes van ser arrestats.

Ja en el període de Ben Ali, els islamistes tunisians no van cessar de treballar per imposar la seua presència en la vida política i per això, alguns membres integrats en l'MTI van fundar un moviment el 1989 amb l'objectiu que fora reconegut amb el nom del partit del Renaixement: *Hizb al-nahda al Tunis*.

En el dinové aniversari de la seua arribada al capdavant de l'estat tunisià, Ben Ali va atorgar certes mesures de gràcia a alguns presos islamistes, i dos dels fundadors del que es coneixeria com a Ennahda, Habib Ellouze i Mohamed Akrouf, que havien sigut condemnats el 1992 a cadena perpètua, van ser posats en llibertat el 2006. L'amnistia també va beneficiar altres importants integrants del moviment.

Els islamistes van rebre ajudes econòmiques d'alguns països del Golf, circumstància que els va permetre estendre les seues estructures de forma sòlida per tot el país; van crear mesquites i associacions caritatives que proliferaven sense la supervisió del Ministeri d'Assumptes Religiosos.

WAHABISME I GIHAD GLOBAL

Els seguidors de la interpretació rigorosa i estricta de l'Alcorà són coneguts com a salafistes. El terme àrab *salaf* es refereix a les tres primeres generacions de musul-

mans, compresa la dels companys del profeta Mahoma (*al Sahaba*). Així mateix es consideren *salaf* els savis que custodien l'esperit de la lletra de l'islam original; entre ells els fundadors de les quatre escoles jurídiques. Un d'ells, Ibn Taymiyya (1263-1368) fou el pensador de l'escola *hanbali* que fou fonamental en el pensament de Muhammad Abd al Wahhab i també en la idea de *gihad* tal com l'entenen Al-Qaeda i altres grups sunnites.

Muhammad Abd al Wahhab va establir les bases del wahabisme, un corrent sunnita que va accedir al poder en convertir-se en la creença oficial d'Àrabia Saudita des del segle XIX de la mà de la dinastia Saud. Els *salaf* o ancestres eren el model de fe a seguir i per tant, el seguiment estricte i al peu de la lletra de les fonts sagrades definiria la formació d'aquest pensament radical, en marcada contradicció d'altra banda amb l'esperit d'interpretació que observa l'islam i la seua varietat d'escoles. El seu ideari, no obstant això, es va estendre pel món musulmà gràcies als beneficis econòmics de l'explotació del petroli i a un context que facilitava la sublimació de l'ètica salafista: l'Iraq va atacar l'Iran amb el suport militar dels Estats Units i el suport d'Àrabia Saudita el 1980. Aquesta guerra va durar vuit anys i va frenar l'expansió islamista iraniana.

Poc abans, el 1979 la Unió Soviètica envairia Afganistan. El que va succeir a continuació transcendiria els límits del pensament islamista: els talibans, que eren estudiants radicals producte de les escoles alcoràniques, foren ajudats per Àrabia Saudita i els Estats Units en la seua missió de combatre la influència comunista i van aconseguir prendre el comandament.

Els fets ocorregueren amb una ràpida cadència històrica i la invasió de Kuwait per part de l'Iraq el 1990 va desencadenar l'esclat de les branques islamistes que optaven per la lluita armada.

Àrabia Saudita va permetre l'entrada de les tropes nord-americanes al seu país i Osama Bin Laden, un saudita crític amb la família reial i partidari de la *gihad* en el sentit militar va posar-se al cap d'Al-Qaida, formació que va signar els atemptats del 11 de setembre del 2001 a Nova York i Washington, a més de multitud d'accions terroristes arreu del món, especialment als països àrabs.

La invasió de l'Iraq per part dels Estats Units i la consegüent caiguda de Saddam Hussein obriria pas al naixement de la insurgència. Estava composta per milers d'homes procedents de l'exèrcit de Saddam Hussein que en aquell moment s'aliaren amb els salafistes wahhabites sunnites, que consideraven els xiïtes còmplices dels nord-americans.

Al-Qaida mantenia vincles amb aquest grup, com va evidenciar la mort en un bombardeig al juny de 2006 d'Abu Musab al Zarqawi, l'home de Bin Laden a l'Iraq.

Aquell mateix any el nou líder, Abu Bakr al Bagdadi, creà Daesh (*ad Dawlah al-Islamiyah fi l'Iraq ua Sham*) conegut com a l'Estat Islàmic. L'embrió d'aquest grup es va generar a la presó de Camp Buqa, on convivien alts comandaments de Saddam Hussein i militants salafistes. Molts hi entraren sense formació i foren adoctrinats ideològicament. Daesh, a diferència d'Al-Qaida, sí que tenia ambicions territorials i arribà a dominar grans extensions d'Iraq i Síria fins fa uns mesos.

LA GRAN DECISIÓ ISLAMISTA: L'ENTRADA ACTIVA EN ELS PROCESSOS ELECTORALS

Hi ha diferències molt consistentes entre formacions com Hamàs i Al-Qaida, que sovint en un ambient de gran confusió no es remarquen convenientment a Occident. La formació que va liderar Bin Laden pertany a l'escola de pensament salafista que propugna la lluita armada (*madrasat al fikr al salafí al jihadi*). Hamàs, en canvi, s'adhereix a la línia dels Germans Musulmans (*al Ijwan al Muslimun*), que creu en l'aplicació de l'islam a tots els àmbits de la vida.

Justament Al-Qaida fou molt crítica amb Hamàs quan la formació va decidir presentar-se a les eleccions palestines i fins i tot els va acusar de submissió per acceptar entrar en el joc polític que consideren fet a mida d'Israel.

Durant molt de temps fou un intens debat en el si de les formacions islamistes la conveniència o no de participar en comicis. Finalment, els Germans van prendre una decisió de gran transcendència com va ser la de participar de forma activa en la vida política directa i en les eleccions del 2005, amb Mubarak en el poder. Els candidats islamistes, que es van presentar com a independents, van obtenir 88 escons convertint-se en la segona força política. Era l'inici de la presa del poder. En la revolució de 2011 que va derrocar el president, els Germans Musulmans no van prendre la iniciativa de la revolta, però sí que van estar en les protestes a la plaça Tahrir. Mohamed Mursi es va convertir en el primer president islamista d'Egipte en guanyar els comicis i inicià el seu mandat al juny de 2012. Poc més d'un any més tard va ser derrocat per un colp d'estat protagonitzat pel general Al Sisi. Mursi va ser empresonat i hi continua.

Els palestins de Hamàs, per la seua part, havien decidit no participar en la vida política de l'Autoritat Palestina, quan es va constituir el 1994, però dotze anys després van estimar que havien de seguir el camí dels seus companys egipcis. El resultat és que les llistes de Hamàs en el seu primer intent electoral van aconseguir la victòria obtenint 74 dels 132 escons del Consell Legislatiu Palestí. Després d'aquest resultat començaren les lluites entre les milícies de Hamàs i Fatah i el 2007 el moviment islàmic expulsà de Gaza els lleials al president palestí Abbas. Avui, el poder palestí està dividit i Hamàs controla la franja de Gaza mentre Fatah ho fa a Cisjordania.

A Tunísia, després de la primavera àrab, Ennahda va guanyar les eleccions a l'Assemblea Constituent. D'aquesta forma, els que en el seu moment van ser reprimits per Ben Ali es van trobar en el poder no pel seu esforç directe, sinó gràcies a una revolució popular protagonitzada per activistes socials. El líder islamista Rashid Ganoucchi tornà de 22 anys d'exili a Londres un 20 de gener de 2011 per a veure, nou mesos més tard, el triomf electoral del seu moviment en les primeres eleccions democràtiques del país, encara que hauria de deixar el poder dos anys després davant la impossibilitat de governar de forma estable. La proposta del llavors secretari general d'Ennahda, Hamadi Yebali, de formar un govern tècnic enfrontant-se fins i tot al seu propi partit després de l'assassinat del polític esquerrà Chokri Belaid i la seua dimissió després del fracàs a conformar-ho, es considera un gran canvi en el context de la història política tunisiana.

La victòria de l'islam polític és el primer resultat de la fase inicial, el primer escaló de visibilitat en el gran canvi que ha portat la primavera àrab. Però molt més enllà d'aquesta evidència, s'ha gestat progressivament en les societats orientals una transformació mental que a la llarga es presenta molt més rellevant i transcendent, una nova posició psicològica grupal que permetrà veure més canvis estratègics i socials tant a l'Orient Pròxim com al Magreb. La psique de les poblacions àrabs ha viscut en aquest període una experiència històrica: la de la reivindicació col·lectiva de la dignitat.

L'evolució del pensament islamista no pot separar-se dels contextos polítics i socials dels diversos països. Després de la primavera àrab, les diferents formacions han evolucionat amb el pragmatisme que sempre les ha caracteritzat i que les ha fet sobreviure. Instal·lats ja en diferents espais de poder, el moment crucial del canvi estratègic islamista el representa l'anunci de Ennahda a Tunísia, quan en el desè congrés del partit, Rachid Ganoucchi, el que fou jove testimoni dels disturbis de París, empresonat per Ben Ali i ideòleg en l'exili, va anunciar que el seu moviment eixia de l'islam polític per a entrar en el que ell anomena democràcia musulmana.

Turquia és l'exemple més clar de governança islamista que ha aconseguit executius estables. La seua excepcionalitat és que ha consolidat la democràcia i el règim secular comptant amb els islamistes.

El que resulta paradoxal al món àrab és que mentre que els partits islamistes a poc a poc adopten discursos i maneres estèticament seculars, alguns règims autoritaris del món musulmà incorporen arguments tradicionalment islàmics per a perpetuar-se en el poder. Aquesta és sols una de les contradiccions que ha deixat en herència el cicle dolorós de les primaveres: la revolució fallida però potser necessària dels àrabs. ◀